

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
SociologyVol: 8 Issue: 60
Year: 2022 JUNE
Pp: 1098-1103Arrival
06 May 2022
Published
30 June 2022
Article ID 62815Doi Number
<http://dx.doi.org/10.2922/8/smryj.62815>**How to Cite This Article**
Yılmaz, E. (2022).
“1980’li Yıllarda
Türkiye’nin Demografik
Yapısında Öne Çıkan
Bazı Özellikler”,
International Social
Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(60): 1098-1103Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

1980’li Yıllarda Türkiye’nin Demografik Yapısında Öne Çıkan Bazı Özellikler

Some Characteristics Coming To The Fore In Turkey’s Demographic Structure In The 1980s

Ensar YILMAZ ¹ ¹ Doç. Dr. İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Türkiye’de birçok değişimin görülmeye başlandığı 1980’li yıllar, askeri müdahalenin ardından siyaseten yeni anayasanın ve yasaların hayata geçirildiği ve ekonomi politikalarının değişime uğradığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda ülkenin nüfus politikalarına ilişkin bakış açısı da değişikliğe uğramıştır. Nüfusun sayısal çokluğu kentler için güç kaynağı olarak görülmekten çıkmıştır. Ülkemizdeki hızlı nüfus artışının sebep olduğu yapısal sorunlar nedeniyle doğurganlık hızını düşürecek önlemleri hukuki çerçeveye oturtmaya ve doğurganlığın yüksek olduğu yoksul çevrelerde doğum kontrolünü teşvik etmeye yönelik politikalar benimsenmiştir. Türkiye’de 1980’e değin gerileme kaydeden doğurganlık hızının, bu tarih itibarıyla yavaşladığı görülmüştür. Doğurganlık hızında bölgesel farklılıkların öne çıktığı Türkiye’de, batıdan doğuya gidildikçe doğurganlığın arttığı, güneydoğu illerinde ise yüksek seviyelerde olduğu tespit edilmiştir. Ülkede doğurganlığı etkileyen faktörler; sanayileşme, işgücüne katılım, eğitim, gelir düzeyi, nüfus politikaları, kentleşme, işsizlik ve içgöç gibi olgulardır. Türkiye’nin 1980 sonrası yaşadığı kentleşme serüveni, demografik yapısında da ciddi dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönüşümler arasında belli başlıları; doğurganlık ve bebek ölüm oranlarının gerilemesi, geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması ve anne olma yaşının yükselmesinin yanı sıra, okullaşma oranlarının yükselmesi ve kadınların iş sektörüne katılımının artmasıdır. 1980’li yılları birtakım alt dönemler halinde incelendiğinde, Türkiye’deki kent nüfusunun bilhassa 1980-1985 devresinde çok daha büyük bir hızla artış kaydettiği saptanmıştır. Bu dönemde, hem Cumhuriyet tarihi en yüksek kentsel nüfus artışı gözlemlenmiş, hem de kentlerdeki nüfus oranı kırsal kesimdeki nüfus oranını ilk kez geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Göç, Kentleşme, Demografik Yapı

ABSTRACT

The 1980s, when many changes began in Turkey, were the years when the new constitution and laws were put into practice and economic policies changed following the military intervention. The country’s perspective on population policies has also changed in these years. The numerical multiplicity of the population ceased to be considered the power source for cities. Policies were adopted to put the measures to reduce the fertility rate into a legal framework and to encourage birth control in poor environments where fertility was high after the structural problems that were caused by the rapid population growth in the country. It was observed that the fertility rate, which declined until 1980 in Turkey, slowed down after this date. It was determined that fertility increases as one goes from west to east in Turkey, where regional differences in fertility rate stand out, and it is at high levels in southeast cities. Factors that affect fertility in the country are industrialization, labor force participation, education, income level, population policies, urbanization, unemployment, and internal migration. The urbanization adventure of Turkey following 1980 witnessed serious transformations in the demographic structure some of which included the decline in fertility and infant mortality rates, the traditional extended family being replaced by the nuclear family, and the rising age of becoming a mother, as well as higher schooling rates and increasing female participation in the business sector. When the 1980s were analyzed in terms of sub-periods, it was determined that the urban population increased much more rapidly in Turkey, especially in the 1980-1985 period during which the highest urban population growth in the history of the Republic was observed and the population rate in the cities exceeded the population rate in the rural areas for the first time.

Keywords: Population, Migration, Urbanization, Demographic Structure

GİRİŞ

Toplumsal yapının temel unsuru sayılan nüfus, aynı zamanda sosyal bilimlerin hareket noktasıdır. Tarihin değişik dönemlerinde farklı anlamlar içeren zenginlik kavramı, günümüzde “insan” kavramı ile özdeşleştirilmiştir. Zenginliklerini artık nitelikli beşeri kaynakları üzerinden tarifleyen ülkelerde büyüme, kalkınma ve üretim için gerekli olan nüfusun değişen fiziki ve sosyal yapısını, yani demografik süreçlerini izlemek kaçınılmaz bir hale gelmiştir (Tutar, 2021: 136).

Türkiye’de birçok değişimin görülmeye başlandığı 1980’li yıllar, askeri müdahalenin ardından siyaseten yeni anayasanın ve yasaların hayata geçirildiği ve ekonomi politikalarının değişime uğradığı; nüfus politikalarında ise aile planlaması kavramının öne çıkarıldığı yıllar olmuştur (akt. Gürsoy Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 74).

Türkiye’de bu dönem büyük bir demografik değişiminin yaşandığı, bunun da birtakım sosyal, iktisadi ve siyasi sonuçlarının olduğu görülmektedir (Kandır, 2013: 111).

1980’LERDE TÜRKİYE’DE İÇGÖÇ VE KENTLEŞME

Yurt sınırları içinde kent, köy, kasaba ve bölge gibi bir yerleşim noktasından bir diğerine yönelik meydana gelen nüfus hareketi ya da bir başka ifadeyle, ekonomik, sosyal, siyasal sebeplerle ülke sınırları içinde bir bölge veya kesimden bir diğer bölge ya da kesime doğru gerçekleştirilen nüfus hareketleri biçiminde

tanımlanan içgöç olgusu, çeşitli boyutlarıyla değerlendirilebilir. Ülkemizdeki sosyal, iktisadi, kültürel, siyasal, kentsel ve yapısal birçok sorunun kaynağında hangi saiklerin bulunduğunu görebilmenin ve bu doğrultuda çözümler üretip politikalar oluşturabilmenin yolu, içgöç olgusunun arka planına bakmaktan geçiyor (Özdemir, 2012: 2).

Türkiye’de kentleşme sürecinin 1950’li yıllarla birlikte hızlı bir artış yaşadığı göz önüne alındığında, ilkin bu nüfusun ülke genelindeki olağanüstü artışı öne çıkmaktadır. 1950 yılında idari kriterlere göre kent olarak tanımlanan yerleşim birimlerinde 5.244.337 kişinin yaşadığı görülürken, 1980 yılında bu rakamın 19.645.007’ye ulaştığı saptanmıştır. Başka bir deyişle, oransal açıdan bakıldığında, yüzde 25 olan kent nüfusunun, 1980 yılında yüzde 43,9’a yükseldiği anlaşılmaktadır. Kentsel nüfus 1927’den 1950’ye geçen 23 yıllık süreçte yüzde 24’ten yüzde 25’e ulaşarak sadece yüzde 1 oranında artarken, 1955 yılına gelindiğinde 5 yıl gibi kısa bir zaman zarfında yüzde 29’a fırlaması ve 1960 yılında da yüzde 32’lere çıkması, ülkemizdeki 1950 sonrasındaki kentleşme hızını göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Işık, 2005: 61).

Küreselleşen dünya, tüm coğrafyalarda olduğu gibi ülkemizde de mekânsal açıdan eşitsiz birtakım gelişmeler ortaya çıkarmış, yurdumuzdaki yerleşim anlayışı ve yerleşimler arası ilişkilere yeni boyutlar katmıştır. Bilhassa 1980 yılından sonra bu konuda belirlenen politikaların kırsal yapıyı yeniden şekillendirmesi bir yana, bölgesel eşitsizlikleri de tetiklemiştir; bu da yeni bir süreç olarak tanımlayabileceğimiz kırsal kesimden kentlere ya da büyükkentlere doğru göç hareketinden ziyade, kentten kente göç olgusunu ortaya çıkarmıştır (akt. Yüceşahin ve Özgür, 2008: 118). Bu nedenle 1980 itibarıyla ülkemizde kimi kentler gelişirken, kimilerinin gerilediği bir süreç meydana gelmiştir. Söz konusu dönemde yine metropol ve büyükşehirler cazibe merkezi olmayı sürdürmüş, geçmiş yıllara nazaran pek çekiciliği olmayan kimi şehirler de iktisadi sebeplerle ön plana çıkmaya başlamıştır. Bunların bir bölümü metropollere yakın olan kentlerdir, bir bölümü ise yeni sanayi çevreleri içinde olan kentlerdir. Bunlara ek olarak; sosyal, iktisadi ve demografik olarak gelişme kaydeden Akdeniz ve Ege kıyılarındaki turizm kentleri de bulunmaktadır (akt. Yüceşahin ve Özgür, 2008: 118).

1980’li yıllar üretim iletişim ve ulaşım teknolojilerinde dünya çapında yeni gelişmelere sahne olmuş, bu da küreselleşme hareketiyle birlikte yeni ekonomik yapılanmaları beraberinde getirmiştir. Bu süreçte kentlerin yönetim ve denetimi, kendi bünyesinde kademelenerek uzmanlaşma ve işbölümünü ortaya çıkarmış, farklı işlevsel yapısıyla kentlere özgü yeni bir sistem yaratmıştır. Var olan mevcut gelişmeler Türkiye’de mal ve hizmet üretiminde ihtiyaç duyulan toprak, işgücü ve sermaye gibi girdilerin, teknolojinin kaydettiği aşama ve üretim ölçeği ile ölçek ekonomilerinin gelişimiyle mal ve hizmetlerde taşıma ve ulaşım maliyetlerinin değişimine koşut olarak yerleşim anlayışı ve kademelenmesi de değişikliğe uğratmıştır (Yüceşahin ve Özgür, 2008: 118).

Burada dikkat çeken nokta, kentsel nüfus miktarının mutlak artış göstermesindeki önemli nedenlerin başında, büyükşehirlerdeki yeni yönetsel yapılanmaların gelmesidir. İlginçtir ki, 1981 yılını takip eden yıllarda Türkiye’nin üç büyükşehri olan İstanbul, Ankara ve İzmir’in 3030 sayılı yasa ile “Büyükkent” statüsü verilmesi ve nüfusunun yapay bir biçimde artırılmasına neden olacak şekilde sınırlarının genişletilmesidir (Işık, 2005: 64).

1985 yılını izleyen yıllarda ise büyük ve geleneksel merkezler olarak adlandırılan İstanbul, İzmir, Ankara ve Adana gibi kentlerin nüfusları bir ölçüde kendi iç dinamikleri ve daha ziyade içgöç hareketiyle artışı sürdürürken, buralara ek olarak yeni kentlerin gündeme gelmeye başladığı görülmektedir. Meseleyi kentlerin nüfus artış hızları bağlamında incelediğimizde, bölgesel bazda kentleşme sürecinin son dönemde temelde üç alanda yoğunlaştığını; Marmara, Akdeniz kıyıları ve Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Işık, 2005: 65).

O kadar ki, yurdumuzda 1980 itibarıyla yüzde 43,7 olan kentsel nüfus oranı, 1985 yılına gelindiğinde 10 puanlık bir artışla ilk defa kırsal kesimdeki nüfusu aşarak yüzde 53’e ulaşmış, 1990 yılında ise bu oran yüzde 59’u bulmuştur. (akt. Özatalay, 2015: 110).

Türkiye’de 1980 yılından sonraki iktisadi gelişmeler; hükümetlerin sanayileşmeye dayalı büyüme hedefleri, küçük ve orta ölçekli işletmelerin artışı, imar yatırımları, haberleşme ve ulaşımın iyileştirilmesi gibi faktörler, göç hareketinin de ivme kazanmasına neden olmuştur. İçgöçün bu dönemde yoğunluk kazanmasının bir başka nedeni de siyasi saiklerdir; buna bağlı olarak da zorunlu ve gönüllü göç kavramları ortaya çıkmıştır (akt. Özdemir, 2012: 9). Ülkemizde kentleşme sürecini belirleyen etkenler arasında sözkonusu dönemde meydana gelen sanayi ve turizm alanındaki gelişmeler ile terör olayları sayılmaktadır (Işık, 2005: 65).

1980'Lİ YILLARDA NÜFUS POLİTİKALARI

Bu yıllarda ülkenin nüfus politikalarına ilişkin bakış açısı da değişikliğe uğramış, nüfusun sayısal çokluğu kentler için güç kaynağı olarak görülmekten çıkmıştır. Ülkemizdeki hızlı nüfus artışının sebep olduğu yapısal sorunlar nedeniyle doğurganlık hızını düşürecek önlemleri hukuki çerçeveye oturtmaya ve doğurganlığın yüksek olduğu yoksul çevrelerde doğum kontrolünü teşvik etmeye yönelik politikalar benimsenmiştir (akt. Başkaya ve Özkılıç, 2017:409).

Nitekim 1983 tarihli 2827 Sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun”un yürürlüğe girmesi 1982 Anayasası'nın kabulünün hemen sonrasına denk gelmiş ve 1965 tarihli 557 Sayılı “Nüfus Planlaması Yasası”nın revize edilmesinin gerekçesi de anti-natalist politikaların hedefleri karşılayamaması olarak gösterilmiştir. Yine 2827 Sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” temel alınarak, 510 Sayılı “Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük” ile “Nüfus Planlaması Hizmetlerini Yürütme Yönetmeliği” çıkarılmış, böylece çocuk düşürme eylemi suç kapsamının dışında bırakılmıştır. Ve yine gebe kalmayı önleyen her türlü ilaç ve araç-gerecin reklamı, satışı, ithalatı ve kullanımı yasak kapsamından çıkarılmıştır. 2827 Sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun”un 5. maddesiyle getirilen hüküm gereğince, “gebeliğin 10. haftasına değin annenin sağlığı açısından tıbbi bir engel olmaması halinde, annenin isteği üzerine rahminin tahliye edilebileceği” belirtilmiştir. Bu yasayla birlikte böylelikle ülkede gebeliğin sonlandırılabilirdiği bir dönem başlamıştır (Gökburun, 2020: 10).

Hızlı nüfus artışının getirdiği sorunlardan biri de, Devlet Planlama Teşkilatı ve Sağlık Bakanlığı'nın tespit ettiği gibi, kişi başına düşen milli gelirden alınan payın gerilemesidir. Bu nedenle, 1982 Anayasası'nda evlenme yaşı yeniden düzenlenmiş; daha önce erkeklerde 17'ye, kızlarda 15'e düşürülen evlenme yaşı, düzenlemeyle birlikte 18'e çıkarılmıştır. Buradan da anlaşılabilir gibi, planlı dönemden bu yana, kalkınma planlarıyla nüfus politikalarının birlikte yasallaştığı görülmektedir (akt. Başkaya ve Özkılıç, 2017: 409).

2827 Sayılı “Nüfus Planlaması Hakkında Kanun”dan hareketle, aile planlamasının ana-çocuk sağlığı hizmetleriyle birlikte yürütülmesi benimsenmiş; ideal çocuk sayısının da devlet yöneticileri ve ilgili bakanlar tarafından 2 olmasının gerektiği zikredilmiştir. (akt. Başkaya ve Özkılıç, 2017: 409).

Yukarıda da değindiğimiz gibi, 1983'te çıkarılan kanunla anti-natalist politikaların kabul gördüğü birinci nüfus planlamasına ilişkin kanun yeniden düzenlenmiştir. Sözkonusu dönemin karakteristik özelliği, bize, nüfus artış hızının gerilemeye başladığını da göstermektedir (akt. Gürsoy Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 74).

1985-1989 yıllarını içeren Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ülkede 1985-1990 arasını kapsayan dönemde yıllık nüfus artış hızının düşüğe geçtiğini, hayata geçirilen uygulamaların sonuçlar vermeye başladığını ve ilgili politikaların sürdürülme fikrinin benimsendiğini görüyoruz. Bu dönemde temel ilke, nüfusun niceliğinin değil, niteliğinin artırılmasıdır. Ne var ki sözkonusu dönemde bu politikaların ülkenin her yerine yansımadığını ve kırsal kesimde karşılığını bulmadığını da altını çizmek gerekir (akt. Başkaya ve Özkılıç, 2017: 409).

NÜFUS SAYIMI SONUÇLARINDA ÖNE ÇIKAN BAZI HUSUSLAR

1980 yılından bir önceki 5 yıllık döneme bakıldığında, ülke nüfusu 40.347.719 olarak saptanmıştır; 1980 Genel Nüfus Sayımı'na göre ise, bu rakamın 4.869.837 kişilik bir artışla 45.217.556'ya ulaştığı tespit edilmiştir (Göçer, 1982: 86). Ancak 1990 yılına gelindiğinde, bu rakam, 10 milyondan fazla bir artış kaydederek 56.473.035'e yükselmiştir (Özgür, 2003: 44).

Yine de 1980 ile 1985 yılları arasında kaba doğum hızının binde 32,8, kaba ölüm hızının binde 10,3 olduğu, bununla birlikte nüfus artış hızının da binde 22,5 olduğu saptanmıştır. 1995 ile 2000 yılları arasında ise, sözkonusu verilerin, kaba doğum hızı açısından binde 22,8'e, kaba ölüm hızı olarak binde 6,9'a gerilediği, bu bağlamda nüfus artış hızının da 15,9'a düştüğü görülmektedir (Can ve Avcı 2021: 89).

Türkiye'de 1960'lardan bu yana gerileyen doğurganlık hızı 1980'lerde yavaşlarsa bile, yine de 1980-2013 yılları arasındaki verilere göre düşme eğilimini sürdürmektedir. İllere ve bölgelere göre farklılıklar gösteren doğurganlık oranlarında ekonomik, kültürel ve sosyal koşullar belirleyici olmaktadır. Sözelimi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki doğurganlık oranlarının yüksekliği, bu bölgelerin ekonomik ve sosyal açıdan az gelişmişliğine bağlanmaktadır. Yine bu bölgelerdeki evlenme yaşının düşüklüğü ve erkek çocuk isteğinin yaygınlığı da doğurganlığı artırıcı bir etkiye sahiptir. Öte yandan, Marmara ve Ege bölgelerindeki doğurganlık oranının düşük olmasında ise, sanayileşme, eğitim ve sosyoekonomik seviyesinin yüksekliği belirleyici olmaktadır. Doğu ve Güneydoğu'nun aksine bu bölgelerde evlilik yaşının yüksekliği, üretim süreçlerine katılım, kentleşme olgusu, göçler ve kadının aile içindeki konumu gibi etkenler doğurganlığın gerilemesiyle sonuçlanmıştır. Bir toplumda doğurganlık düzeyini belirleyen saikler; sanayileşme, işgücüne

katılım, kentleşme, gelir durumu, eğitim, işsizlik, nüfus politikaları ve içgöç gibi olgulardır (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 405).

Türkiye’de doğurganlık hızının ülkenin hemen her yerinde nispeten yüksek olduğu 1980 yılı verilerine göre; ülkenin toplam doğurganlık hızı binde 4.56 olarak kayıtlara geçmiştir. 19 ilde doğurganlık hızı binde 2.25-2.95 aralığında gözükmüşken, 16 ilde binde 2.95-3.44 aralığında değer göstermektedir; 16 il binde 3.44-3.91 aralığında görünen doğurganlık hızı, 18 il binde 3.91-4.87 aralığında, 12 ilde ise binde 4.87-6.25 aralığında görünmektedir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 411).

Toplam doğurganlık hızının en düşük olduğu dört ilin binde 2.25’le Kırıkkale, binde 2.41’le Edirne, binde 2.42’yle Balıkesir ve binde 2.53’le Çanakkale olarak tespit edildiği 1980 yılında; en yüksek dört ilin ise binde 6.25’le Şırnak, binde 6.17’yle Batman, binde 6.01’le Bitlis, binde 5.57’yle Bingöl olduğu görülmüştür (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 412). Türkiye’de ortalama kaba doğum oranı 1935 yılında yüzde 45.6 olarak belirlenmiş, 1980 yılında ise bu oran % 32.2’ye kadar gerilemiştir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 418). 1966-1967 yılı nüfus araştırmaları verileri, ortalama 5.3 çocuk doğuran kadınların; 1978, 1989 ve 1993 yıllarına gelindiğinde, yine araştırma verilerine göre, ortalama olarak sırasıyla 4.3, 3.4 ve 2.7 oranında çocuk doğurduğunu göstermektedir (Kerim, 1997: 87).

Doğum oranının binde 31.6 olarak saptandığı 1980-1985 arası, beş yıl sonra yerini, bu oranın binde 29.90’a gerilediği 1985-1990’lı yıllara bırakmıştır. Yine 1980-1985’li yıllarda binde 27.9’luk doğum hızı da, 1985-1990 arasında binde 27.3’lük bir düşüş kaydetmiştir. 1980-1985 arasında binde 8.9 olan ölüm oranı da, 1985-1990 arasında binde 7.8’e gerilemiştir. Ölüm hızının ise 1980-1985 arasında binde 10.8 olduğu görülürken, 1985-1990 arasında bu oranın binde 8.8’e düştüğü tespit edilmiştir (Tunç, 2013: 5).

Görüldüğü gibi Türkiye’de yıllar itibarıyla azalma eğilimi gösteren doğum oranlarının, Batılı ülkelerin oranlarına bakıldığında alabildiğine yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan, yurt çapında yaygınlık kazanan tedavi edici ve koruyucu sağlık hizmetleri nedeniyle ölüm oranlarındaki düşüş de göz önüne alındığında; doğum oranlarındaki toplam artış ile ölüm oranlarındaki gerilemenin de aslında nüfus artışına yol açtığı söylemek mümkündür (Tunç, 1989: 371, 376).

1985-1990’dan bu yana nüfus artış hızı açısından yavaşlama eğilimine giren Türkiye nüfusu, 1990 yılının ardından binde 20’nin altına düşerek farklı bir yönde ilerleme kaydetmiştir. En yüksek seviyesini 1955-1960 döneminde gören Türkiye nüfusu, o yıllarda binde 28.5’le yıllık artış hızına ulaşmış, ancak sonraki yıllarda kademeli olarak gerileme eğilimine girmiştir (Özgür, 2003: 44).

1927-1980 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye nüfusu, aradan geçen 53 yıllık sürede 31.5 milyon civarında büyümüş, her 25-30 yılda bir de takriben bir katı oranında artış göstermiştir. Çok ilginç sonuçlar ortaya koyması bakımından 1980 nüfus sayımına burada bir parantez açmak gerekiyor: 1975’ten 1980 yılına değin binde 22.8’lik artış hızıyla 45.217.556’ya ulaşan ülke nüfusunun yüzde 46’sı, yani 20.607.848’i o dönem kentlerde, % 54’ü de, yani 24.607.708’i kırsal kesimde bulunmaktaydı. Söz konusu dönemde 1975 yılına nazaran kırsal nüfusta yüzde 4.92 oranında, yani 1.211.835 kişilik azalma meydana gelmiş; kentli nüfusta ise yüzde 27.44 oranında, yani 5.655.088 kişilik bir artış yaşanmıştır. Nüfusu 10.000’in üzerindeki kent sayılarının çoğalmasıyla sonuçlanan kent nüfusundaki bu artış, aynı zamanda kentsel kademelenmedeki sayıların da değişmesine neden olmuştur. Bu da kentte yaşayan nüfusun genel nüfus içindeki oranını artırmıştır. Ancak çeşitli kademelerdeki şehirlere dağılışı farklı sonuçlar veren kent nüfusunun yüzde 33.02 oranındaki 1/3’lük kısmı nüfusu 1 milyondan fazla olan büyükşehirlerde bulunmaktayken, yüzde 33.28’lik kısmı da büyükşehir merkezlerinde yaşamaktadır; yüzde 21.07 oranındaki yaklaşık 1/5’lik kısmı ise orta büyüklükteki şehirlere, yüzde 12.59’luk kısmı da küçük şehir merkezlerinde bulunmaktadır (akt. Göçer, 1982: 86, 87).

1955 yılında yüzde 23 olan kentli nüfus oranı 1985 yılında yüzde 51’e ulaşarak ilk kez köylerde yaşayanların oranını aşmıştır. Bu artış, kentte yaşayanların doğum oranlarından değil, kırsal kesimin kentlere göç etmesinden kaynaklanmıştır (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 410).

SONUÇ

Türkiye’nin 1980 sonrası yaşadığı kentleşme serüveni, demografik yapısında da ciddi dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönüşümler arasında belli başlıları; doğurganlık ve bebek ölüm oranlarının gerilemesi, geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması ve anne olma yaşının yükselmesinin yanı sıra, okullaşma oranlarının yükselmesi ve kadınların iş sektörüne katılımının artmasıdır (Sertkaya Doğan ve Bostan, 2019: 85).

Türkiye’de 1980’e değin gerileme kaydeden doğurganlık hızının, bu tarih itibariyle yavaşladığı görülmüştür. Doğurganlık hızında bölgesel farklılıkların öne çıktığı Türkiye’de, batıdan doğuya gidildikçe doğurganlığın arttığı, güneydoğu illerinde ise yüksek seviyelerde olduğu tespit edilmiştir. Ülkede doğurganlığı etkileyen faktörler; sanayileşme, işgücüne katılım, eğitim, gelir düzeyi, nüfus politikaları, kentleşme, işsizlik ve içgöç gibi olgulardır. Ortalama toplam doğurganlık hızının binde 4.56 olduğu 1980 yılı verilerine göre, Türkiye’nin toplam doğurganlık hızı haritasına bakıldığında, binde 6.2 ile en yüksek ilinin Şırnak olduğu, en düşük ilinin ise binde 2,4 ile Edirne olduğu görülmektedir. İki uç nokta arasındaki fark, binde 3,8 oranında bir yüksekliğe sahiptir. Yurdun batı bölgelerindeki doğurganlık hızının binde 3,0’ın altında olduğu, doğu bölgelerinde ise binde 4,0’ın üzerinde olduğu tespit edilmiştir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 422).

Önemli dönüşümlerin meydana geldiği 1980’lerden bugünlere doğru demografik geçişi, ekonominin dışa açılmasına koşut olarak yaşanan küreselleşme olgusu, kentleşme kavramının kendi içinde kademelenmesi ve değişikliğe uğraması, nüfusun kentli ve eğitilmiş bir yapıya ulaşması, tüketimin artarak çeşitlenmesi ve kadınların toplumsal hayata katılımı belirlemiştir. Bütün bu etkenler, bir yandan Türk toplumunda evlenme ve çocuk sahibi olma durumlarıyla rekabet eden seçenekleri ortaya çıkarırken, öte yandan aile kurmak ve çocuk sahibi olmak gibi değerleri zayıflatmamıştır. Bu durum sadece, kentsel alanlarda yaşam standartlarını yüksek tutmaya ve tüketim imkânlarını artırmaya çalışan bireylerin, çocuklarının da niteliklerini geliştirme doğrultusunda yatırım yapmak istemelerine, bu da geç yaşta yapılan evliliklere, ertelenen doğumlara veya doğumlara son verilmesine yol açmaktadır. Sözelimi, Türkiye genelinde kadınlarda ilk evlenme yaşının 1965 yılında ortalama 19.6 olduğu, erkeklerde ise 20.4 olduğu görülürken; 1989 yılında bu oranın kadınlarda 21.8’e, erkeklerde ise 24.8’e çıktığı tespit edilmiştir (Başkaya ve Özkılıç, 2017: 411).

1980’li yılları birtakım alt dönemler halinde incelendiğinde, Türkiye’deki kent nüfusunun bilhassa 1980-1985 devresinde çok daha büyük bir hızla artış kaydettiği saptanmıştır. Bu dönemde, hem Cumhuriyet tarihi boyunca binde 62.6’lık bir oranla en yüksek kentsel nüfus artışı gözlemlenmiş, hem de kentlerdeki nüfus oranı kırsal kesimdeki nüfus oranını ilk kez geçmiştir (Işık, 2005: 64).

KAYNAKÇA

- Başkaya, Z. & Özkılıç, F. (2017). “Türkiye’de Doğurganlıkta Meydana Gelen Değişimler (1980-2013)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54):405-423
- Can, B. & Avcı, S. (2021). “Demografik Geçiş Teorisi Açısından Türkiye’nin Demografik Geçiş Aşamaları ve Nüfuslanma Süreci”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, (46):229-252
- Göçer, O. (1982). “1980 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçlarına Göre Türkiye’de Şehirleşmenin Gelişmesi Yoğunlaşma Ve Oluşan Şehirsel Yoğunluk Bölgeleri”, *Sakarya Devlet Mühendislik Ve Mimarlık Akademisi Dergisi*, (12):86-93.
- Gökburun, İ. (2020). “Türkiye’nin Demografik Dönüşüm Sürecinde Nüfus Politikalarının Rolü”, *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, (4):1-15
- Gürsoy Çuhadar, S. & Lordoğlu K. (2016). “Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye’de Yaşlanma ve Sorunlar”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (54):63-80
- Işık, Ş. (2005). “Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri”, *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2):57-71
- Kandır, D. (2013). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Demografik Geçiş ve Yoksulluk İlişkisi”, *Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.*
- Kerim, E.(1997), “Türkiye’de Nüfusun Tarihsel Gelişimi (1923-1990)”, *Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ankara.*
- Özatalay, C.(2015). “Türkiye’nin Toplumsal Yapısının Temsili Meselesi Bağlamında Sınıflar Ve Sınıflandırma Savaşları”, *Modus Operandi Dergisi*, (2):95-130.
- Özdemir, H. (2012). “Türkiye’de İç Göçler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Akademik Bakış Dergisi*, (30): 1-18
- Özgür, E. M. (2003). “XXI. Yüzyılın Başında Türkiye Nüfusu”, *Coğrafya Bilimler Dergisi*, 1(1):43-53
- Sertkaya Doğan, Ö. & Bostan, H. (2019). “Türkiye’nin Demografik Dönüşümü ve Nüfus Projeksiyonlarına Göre Fırsatlar”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, (41):61-90
- Tunç, U. (2014). “Demografik Yapıdaki Değişikliklerin İşgücü Piyasasına Etkileri ve Aktif İstihdam Tedbirleri: Avrupa Ülkeleri Politika ve Uygulamalarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”

Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tutar, K. (2021). “Osmanlı Devletinden Günümüze Türkiye Demografisi ve Nüfus Politikaları: Tarihsel Bir Perspektif”, Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(2): 135-147

Yüceşahin, M. M. & Özgür, E. M. (2008). “Türkiye Kentlerinin Kentleşme Düzeylerinin Demografik”, Ekonomik ve Sosyal Değişkenlerle Belirlenmesi, Coğrafi Bilimler Dergisi, 6(2):115-139